

LAG
LOKALE
AKTIONS
GRUPPER

Lokal udviklingsstrategi for LAG-Bornholm 2014-2020

Til styrkelse af 3 udviklingsmiljøer indenfor

- Bioøkonomi
- Oplevelsesøkonomi
samt
- Kultur, Identitet og sociale mødesteder

En udvikling, der bygger på et grønt og bæredygtigt grundlag.

November 2014

MINISTERIET FOR
**BY, BOLIG OG
LANDDISTRIKTER**

Den Europæiske Landbrugsfond
for Udvikling af Landdistrikterne

Danmark og Europa investerer i
landdistrikterne

Indhold

A. Navn og adresse	4
B. Kontaktperson (formand for den lokale aktionsgruppe)	4
C. Bilag	4
D. Redegørelse for processen for udarbejdelse af strategien.....	5
E. Analyse af området	6
F. Strategiens vision og handlingsplan, mål, aktiviteter og forventede resultater	7
G. Andre planlagte mål og målsætninger.....	14
H. Aktionsgruppens forvaltning af strategiens gennemførelse	14
I. Finansiering af strategien og tidsplan	18
J. Prioriteringskriterier for udvælgelse af ansøgninger til tilskud	19
K. Bemærkninger og eventuelle andre overvejelser, aktionsgruppen har gjort sig.....	21
L. Underskrifter.....	21
Bilag	22
LEADER-principperne	22
SWOT analysen.....	22

Kort resumé af strategien

LAG-Bornholm vil med sin nye, fokuserede udviklingsstrategi frem mod 2020 bidrage til, at Bornholm og bornholmerne opnår en stærkere indre sammenhængskraft og et styrket tilhørsforhold og en styrket tiltrækningskraft overfor folk, der endnu ikke har fast bopæl øen.

LAG-Bornholm tror på:

- at der er en stor gruppe mennesker – ressourcepersoner – som gerne vil engagere sig yderligere på Bornholm.
- at en stor del af disse ressourcepersoner kan bidrage med nye innovative ideer og være med til at skabe nye aktiviteter på Bornholm.
- at der er en meget stor gruppe mennesker, der føler, at de deler en fælles identitet omkring tilhørsforholdet til Bornholm – uden at de nødvendigvis bor på øen.
- at der er en gruppe mennesker, der efterlyser flere "mødesteder" på og om Bornholm.
- at det er muligt at engagere og motivere endnu flere ressourcepersoner i spørgsmålet om Bornholms fremtid – herunder også personer bosat uden for Bornholm.

Disse mange ressourcepersoner agter LAG-Bornholm i den kommende 6-årige periode at motivere, bakke op om og investere i.

Ud fra en forhåndsvurdering af øens særlige styrkepositioner har LAG-Bornholm udpeget **tre tematiske udviklingsmiljøer**, inden for hvilke investeringerne vil blive koncentreret.

To af disse relaterer sig til erhvervsudvikling og jobskabelse:

Bioøkonomi – fokuserer eksempelvis på biomasse, ressourceforvaltning og lokale fødevarer.

Oplevelsesøkonomi – fokuserer på potentialer indenfor outdoorturisme, en mangfoldig eventskultur, kunsthåndværk og andre besøgsvirksomheder m.m.

Det tredje udviklingsmiljø relaterer sig til øens tiltrækningskraft som bo-, opholds- og oplevelsessted:

Kultur, identitet og sociale mødesteder er nøgleord, der understøtter fællesskabet, og som bidrager til sammenhængskraften og det styrkede tilhørsforhold til Bornholm, LAG-Bornholm vil arbejde for.

Under forberedelse af denne nye udviklingsstrategi er det ydermere blevet klart, at der er et stort ønske om en udvikling, der baserer sig på et fælles værdigrundlag med udspring i en grøn og bæredygtig ø – Bright Green Island.

Da der findes mange forskellige opfattelser af, hvad vi skal forstå ved grønt og bæredygtigt, bliver det en dynamisk proces – især i den indledende del af udviklingsstrategiens virke – at definere og afgrænse dette i forhold til den samlede indsats.

A. Navn og adresse

A.1. Navn på den lokale aktionsgruppe: Foreningen LAG-Bornholm 2014-2020
A.2. Den lokale aktionsgruppes adresse (vejnavn, postnummer og by): Gl. Rønnevej 17, 3730 Nexø
A.3 Aktionsgruppens e-mailadresse (hvis oprettet): Sekretariatet for LAG-Bornholm, E-mail: hjj@lag-bornholm.dk
A.4. Aktionsgruppens telefonnummer (hvis oprettet): Sekretariatet for LAG-Bornholm, Tlf.: 20423370

B. Kontaktperson (formand for den lokale aktionsgruppe)

B.1. Formand: Jørgen Hammer	
B.2. Formandens adresse (vejnavn, postnummer og by): Nyker Hovedgade 32, 3700 Rønne	
B.3. Telefonnummer: 40143335	B. 4. E-mail: jh@nyker.dk

C. Bilag

C.1. Dokumenter der vedlægges den lokale udviklingsstrategi:
<ol style="list-style-type: none">
1. Bilag til punkt E - analyse af området - bidrag til socioøkonomisk beskrivelse og SWOT
2. Budget 2014 - 2016 LAG-sekretariatet
3. Finansieringsplan LAG-Bornholm 2020

D. Redegørelse for processen for udarbejdelse af strategien

D.1 Inddragelse af lokale aktører i strategiens tilblivelse

Giv her en redegørelse for

- Hvordan og hvilke centrale aktører er blevet inddraget i udarbejdelse af udviklingsstrategien.
- Hvordan den lokale godkendelsesprocedure er blevet gennemført.

Centrale aktører omfatter:

- Aktionsgruppens bestyrelse og medlemmer
- Lokale organisationer, foreninger, borgere og erhvervsliv
- Kommuner og region
- Koordinatorer, konsulenter m.v.

Ad D.1)

Hvordan og hvilke centrale aktører er blevet inddraget i udarbejdelse af udviklingsstrategien.

Møderække:

- Første info-møde om den nye programperiode med oplæg af afdelingschef i MBBL Christian Lützen, 30/4 2014, kl. 16-18
- Info-møde og kursus for potentielle nye bestyrelsesmedlemmer, 25/6 2014, kl. 19-21 (kurset blev gentaget 1. sept. for en mindre gruppe der havde vist interesse, men var forhindret i fremmøde d. 25/6).
- Infomøde samt stiftende generalforsamling for LAG-Bornholm 2014-2020, 16/9 2014, kl. 19-22
- Stormøde om jobskabelse, 23/10 2014, kl. 14-17
- Stormøde om livskvalitet, 23/10 2014, kl. 18-21
- Medlemsmøde 12/11 2014, inklusive godkendelse af udviklingsstrategien.

Alle info- og stormøder har været bredt annonceret i såvel den ø-dækkende presse som gennem mailinglister, nyhedsbreve og på sociale medier (fra sept.). Der har deltaget såvel repræsentanter for mange forskellige lokale foreninger, borgere, erhvervsliv og lokalpolitikere, ligesom der har deltaget repræsentanter for Bornholms Regionskommune og Bornholms Vækstforum på embedsmandsniveau. Ved den stiftende generalforsamling var der kampvalg til bestyrelsen, med 21 personer opstillet til 12 af pladserne i den 15 personer store bestyrelse. De resterende tre pladser besættes af Bornholms Regionskommune, der udpeger to medlemmer og af Bornholms Vækstforum, der udpeger et medlem.

Sammensætningen i den nyvalgte bestyrelse har sikret en meget bred repræsentation af øens dominerende erhverv (landbrug, fødevarer, turisme, kunsthåndværk, mfl.), samt forskellige NOG'er (borgerforeninger, DGI, miljø og energi, mfl.) samt ikke mindst af borgere med solid erfaring i professionelt projektudviklingsarbejde (lokalt såvel som internationalt).

Da udviklingsstrategien inden den endelig indsendelse endvidere skulle godkendes af såvel kommunalbestyrelsen som af det regionale vækstforum, blev det besluttet, at arbejdet skulle være klart inden deadline for dagsordenudsendelserne til de respektive fora, således at en endelig godkendelse fra disse organisationer kunne nås inden 1. dec. 2014.

De første input fra informationsmøderne blev samlet i et dokument, der tillige beskrev Bornholms generelle socioøkonomiske situation, og d. 1. oktober 2014 blev der afleveret en ansøgning til MBBL om at blive godkendt som støtteberettiget LAG.

Igennem hele processen er der løbende blevet afholdt møder mellem konsulenten – den erfarne LAG-kordinator Hans Jørgen Jensen – og øens øvrige erhvervsfremmeaktører inkl. repræsentanter for Bornholms Regionskommune og Bornholms Vækstforum. Dette for at sikre, at der er fuld overensstemmelse mellem de respektive strategier, der vedrører den kommende indsats for øens erhvervsudvikling.

Ad D.1)

Hvordan den lokale godkendelsesprocedure er blevet gennemført.

Den nyvalgte bestyrelse besluttede på sit første møde d. 30. sept. 2014 at gennemføre en intens strategiudviklingsproces, der tog højde for såvel en stor medlemsinddragelse som en sikring af, at tidsplanen ville kunne overholdes.

Ved infomødet og den stiftende generalforsamling fik den nye bestyrelse input fra deltagerne til prioriterede indsatsområder. Disse blev noteret på post-its og indsamlet.

Ved de to stormøder om hhv. jobskabelse og livskvalitet blev der gennemført workshops om to foreslåede indsatsområder indenfor hver programdel, hvor deltagerne havde mulighed for at bidrage til tematiske SWOT analyser samt komme med forslag til såvel et projekt-kataloger som til konkrete mål for aktiviteterne. Endvidere var det muligt at bidrage med input til SWOT-analysen af den generelle situation på Bornholm.

Udviklingsstrategien for LAG-Bornholm er blevet udsendt til medlemmerne d. 7. november 2014, og efterfølgende fremlagt for medlemmerne i LAG-Bornholm på et medlemsmøde d. 12. november 2014.

Foreningen fik ved den stiftende generalforsamling 46 tilmeldinger og havde ved afsendelsen af strategien ca. 70 medlemmer samt forventning om en fortsat jævn tilgang. Kommentarer og input er tillige modtaget på såvel mail som på en Facebook-side (Facebook-siden blev oprettet d. 8. september 2014 og melder pr. 26. okt. 2014 om, at 118 synes godt om siden og om en rækkevidde for opslag på 1.176 personer).

Kommunalbestyrelsen og Bornholms Vækstforum har haft Udviklingsstrategien til gennemsyn og kommentering for at sikre, at der ikke er elementer i LAG-Bornholms udviklingsstrategi, der er i modstrid med allerede eksisterende planer og strategier for Bornholms Regionskommune og/eller Vækstforum.

E. Analyse af området

E. 1 Situationsbeskrivelse af området og en analyse af de lokale udfordringer, udviklingsbehov og potentialer:

Der er tale om en udbygning af den beskrivelse, aktionsgruppen gav i ansøgningskemaet om godkendelse som tilskudsberettiget aktionsgruppe. Punkterne er:

1. Infrastruktur (trafikforhold, uddannelses- og sundhedsforhold, energiforsyning).
2. Natur, inkl. udnyttelse/benyttelse.
3. Eventuelle særlige miljømæssige forhold
4. Erhvervsstruktur – små, store virksomheder, iværksættere, beskæftigelsesudvikling m.m..
5. Områdets befolkning: Befolkningssammensætning (alder, køn)og -udvikling, tilflytning/fraflytningsmønstre m.m. Opgiv

- områdets samlede areal og befolkningstal samt tæthed
6. Kulturelle forhold – beskriv forhold/kendetegn for området.

Situationsbeskrivelsen skal være statistisk underbygget, og indeholde en analyse af områdets styrker, svagheder og de muligheder og trusler, der er kendetegnet for aktionsgruppens geografiske område (en SWOT analyse).

Beskriv hvilke udfordringer og potentialer, som aktionsgruppen vil arbejde videre med i den lokale udviklingsstrategi.

Som bilag findes en kort beskrivelse af anvendelsen af SWOT analysen.

Ad. E.1)

Se bilag E: Analyse af området, inkl. diverse SWOT's

F. Strategiens vision og handlingsplan, mål, aktiviteter og forventede resultater

F. 1 Udviklingsstrategiens vision

Opstil en vision for aktionsgruppens virke i programperioden.

Visionen skal udtrykke aktionsgruppens overordnede målsætning om, hvilken retning LAG'ens geografiske område skal udvikle sig i, og hvordan området skal se ud om et givent antal år, eksempelvis i 2020, hvor programmet slutter.

En vision kan for eksempel se sådan ud:

- *Visionen for LAG-FREMTID er, at bidrage til at det geografiske område i 2020 er et mere attraktivt bosætningsområde med social og kulturel sammenhængskraft karakteriseret ved økonomisk vækst og beskæftigelsesmuligheder baseret på et økonomisk bæredygtigt erhvervsliv, en smuk og indbydende natur samt et velfungerende udbud af offentlige og private serviceydelser til gavn for alle i området.*

Ad. F.1)

Visionen for LAG-Bornholm 2014 - 2020 er en grøn bæredygtig ø, der med en stærk lokaløkonomi, identitet og tiltrækningskraft danner ramme for innovative erhvervsmuligheder og social inddragelse.

Grundet LAG-Bornholms begrænsede ressourcer sker indsatsen fokuseret og målrettet igennem jobskabende indsatser indenfor bio- og oplevelsesøkonomi kombineret med en indsats, der styrker og forbedrer levevilkårene og højner livskvaliteten via kultur, identitet og sociale mødesteder.

F.2 Strategiens mål

Til opfyldelse af strategiens vision opstilles en række mål ud fra situationsbeskrivelsen og SWOT-analysen. Målene skal være klare og kunne gennemføres gennem en række målbare aktiviteter.

Målet er eksempelvis: Styrke salget af lokale kvalitetsfødevarer

Ad F.2)

Målet for LAG-Bornholms indsats kan deles i 2 niveauer:

Overordnet ønsker LAG'en at bidrage til et stærkt fælles ø-værdigrundlag. Bornholms Regionskommune har igangsat en proces, der skal klarlægge fremtiden for det fælles værdigrundlag knyttet til udsagnet: "Bright Green Island". LAG-Bornholm vil i tæt samarbejde med Bornholms Regionskommune, erhvervsfremmeaktører, foreningsliv, borgere og erhverv udvikle dette fælles værdigrundlag. LAG-Bornholm anser det fælles

værdigrundlag for at være essentielt i arbejdet omkring øens tiltrækningskraft og den brandingværdi, øens produkter vil kunne udnytte i arbejdet med en øget værdiskabelse.

På det operationelle niveau er målet at understøtte en fokuseret indsats omkring hvert af LAG-Bornholms 3 prioriterede udviklingsmiljøer

To af udviklingsmiljøerne har fokus på jobskabelse:

- Bioøkonomi
- Oplevelsesøkonomi

Det tredje udviklingsmiljø har fokus på rammebetingelser og livskvalitet:

- Kultur, identitet og sociale mødesteder

I skemaform kan disse mål sættes op på flg. vis:

Målbeskrivelse	Indikatorer	Informationskilder
<p>Overordnet mål: At der er et fælles værdigrundlag omkring Grøn Ø Bornholm skabt og ejet af bornholmerne på tværs af samfundets grupperinger, og som bidrager til at fastholde og tiltrække borgere.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Antal af strategier og virksomhedsplaner af bornholmske virksomheder, foreninger, institutioner osv. der tager afsæt i eller henviser til Grøn Ø Bornholm • Bornholmerne kan identificere sig med, at Bornholm har/bør have et særligt grønt og bæredygtigt image. 	<ul style="list-style-type: none"> • Rundspørgeaktion blandt virksomheder, foreninger og institutioner i år 2015 og i år 2020 • Rundspørgeaktion blandt borgerne i år 2015 og i år 2020
<p>Målområde 1: Jobskabelse At der er fastholdt eksisterende og skabt nye jobs inden for især to grene: (1) bio-økonomi og (2) oplevelsesøkonomi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Antal jobs inden for bioøkonomi, der kan påvises fastholdt eller nyskabt på grund af eller under medvirken af LAG midler • Antal jobs inden for oplevelsesøkonomi, der kan påvises fastholdt eller nyskabt på grund af eller under medvirken af LAG midler 	<ul style="list-style-type: none"> • Projektrapporter • Projektrapporter
<p>Målområde 2: Rammebetingelser og livskvalitet At der er skabt forbedrede rammebetingelser og øget livskvalitet gennem fokus på kultur, identitet og sociale mødesteder.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Antal mennesker der deltager i og bidrager til kreative aktiviteter • Antal lokalområder der udlægger nye fritidsaktiviteter • Antal unge mellem 20 og 35 der deltager i arrangementer rettet mod dem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Arrangementsrapporter • Aktivitetsrapporter

F.3 Aktiviteter

Aktionsgruppen skal opstille og beskrive de aktiviteter, som forventes iværksat for at nå udviklingsstrategiens mål.

Eksempler på aktiviteter, hvis målet er at styrke salget af lokale kvalitetsfødevarer:

- Styrke lokale fødevarer-netværk
- Udvikling af nye lokale produkter
- Anvendelse af nye processer, teknologier og afsætningskanaler

Aktionsgruppens mål og forventede aktiviteter skal anføres i skemaet nedenfor.

Skemaet er i to dele. En del for de mål og aktiviteter der vedrører vækst- og jobskabende erhvervsudvikling og en del der vedrører forbedring af rammevilkårene.

Der udfyldes et skema for *hvert mål*, som aktionsgruppen har prioriteret. Til hvert mål kan aktionsgruppen anføre det antal aktiviteter, som findes nødvendige for at opfylde målet.

Inden for de standardkategorier, som er anført i skemaet, som fx investeringsomfang, antal projekter, antal job osv. skal aktionsgruppen udfylde det forventede antal og beløb.

Der er naturligvis tale om et skøn, men skal betragtes som et pejlemærke for det resultat som LAG'en ønsker og realistisk kan forvente at opnå gennem sine aktiviteter.

Som nøgletal for resultater vedr. jobskabelse og værdiforøgelsen benyttes følgende minimumtal:

10 millioner kroner i projektinvesteringer skaber som minimum 3 millioner kroner i værdiforøgelse (omsætning) og 3 fuldtidsarbejdspladser. Det gælder her skønsmæssigt for alle erhvervsrettede aktiviteter.

Hvis de forventede resultater af aktiviteterne skønnes at være højere, skal det begrundes i skemaet under bemærkninger. For samarbejdsaktiviteter kan det evt. være relevant idet der for et forholdsvis beskedent projektbeløb (etablering og drift af netværket i en periode) kan forventes en indirekte effekt, der skaber såvel nye job som værdiforøgelse blandt de deltagende i netværket.

Ad F.3) Aktiviteter og aktivitetsskema

Overordnede mål og aktiviteter	Totale investeringer		Antal projekter	Antal bevarede job Målt som fuldtidsjob	Antal nye job Målt som fuldtidsjob	Værdiforøgelsen Målt i omsætning som følge af projektet (kr.)
	Projekternes samlede investeringer	% andel af total				
	Kroner					
<p>Planlagte aktiviteter der på det overordnede plan relaterer sig til såvel:</p> <ul style="list-style-type: none"> Etablering af nye og udvikling af eksisterende mikrovirksomheder og små virksomheder Erhvervsrettede samarbejdsaktiviteter (netværk, klynger m.v.) <p>Overordnet mål: At der er et fælles værdigrundlag omkring Grøn Ø Bornholm skabt og ejet af bornholmerne på tværs af samfundets grupperinger, og som bidrager til at fastholde og tiltrække borgere.</p> <p>Aktivitet 1: LAG-Bornholm vil aktivt indgå i et partnerskab omkring formulering og forankring af et fælles værdigrundlag for grøn og bæredygtig udvikling på Bornholm</p> <p>Aktivitet 2: Bestyrelsen agter at igangsætte min. 1 årligt procesforløb indenfor hver af de 3 fyrtårne som led i LAG-sekretariatsarbejdet.</p> <p>Bemærkninger: På tværs af LAG-Bornholms 3 tematiske indsatsområder med tilhørende mål ønsker LAG-Bornholm at bidrage proaktivt til, at iværksætterier styrkes, frivillighedsarbejdet stimuleres, projekter med højt socialt ansvar (CSR) fremmes, unge inddrages samt forholdet mellem land og by/Bornholm og København styrkes gennem en særlig indsats. Endelig ser LAG-Bornholm en fremtid i at arbejde med nye finansieringsmuligheder, og et mål vil være at synliggøre samt nyttiggøre de muligheder disse finansieringsformer byder på. Det vil ske ved en række tematisk orienterede informationsmøder, i forbindelse med indkaldelser af projektforslag, i forbindelse med målrettet kommunikation rettet mod unge, i forbindelse med målrettet kommunikation vedr. CSR, mv..</p>	Inkluderet i sekretariatsarbejdet		Vil være integreret i sekretariats- og bestyrelsesarbejdet			
	Inkluderet i sekretariatsarbejdet		Vil være integreret i sekretariats- og bestyrelsesarbejdet			

Erhvervsrettede mål og aktiviteter	Totale investeringer		Antal projekter	Antal bevarede job Målt som fuldtidsjob	Antal nye job Målt som fuldtidsjob	Værdiforøgelsen Målt i omsætning som følge af projektet (kr.)
	Projekternes samlede investeringer	% andel af total				
	Kroner					
Erhvervsrettede mål og aktiviteter Aktiviteterne skal relatere sig til følgende temaer: <ul style="list-style-type: none"> Etablering af nye og udvikling af eksisterende mikrovirksomheder og små virksomheder Erhvervsrettede samarbejdsaktiviteter (netværk, klynger m.v.) Mål: At der er fastholdt eksisterende og skabt nye jobs inden for især to grene: (1) bioøkonomi og (2) oplevelsesøkonomi.						
Aktivitet 1:	9.000.000 kr.	36 %	6 pr. år	3	6	1,5 mio. kr. pr. år
Projekter i relation til Bioøkonomi						
Aktivitet 2:	9.000.000 kr.	36 %	6 pr. år	3	6	1,5 mio. kr. pr. år
Projekter i relation til Oplevelsesøkonomi						
Aktivitet 3:	400.000 kr.	1 %	0,5 pr. år		0,5	0,2 mio. kr. pr. år
Samarbejdsprojekter						
Total	18.400.000 kr.	73 %	13 pr. år	6	12,5	3,2 mio. kr. pr. år
Bemærkninger:						
I relation til aktivitet 1 - Bioøkonomi: Som det fremgår af bilag E handler <i>Bioøkonomi</i> om en bæredygtig forvaltning af biologiske ressourcer. Begrebet er relativt nyt i såvel EU- som dansk planlægnings sammenhæng. LAG-Bornholm ser oplagte fordele ved at arbejde med bioøkonomi, fordi det rummer muligheder for at koble en udvikling i den primære landbrugsproduktion med en udvikling af lokale kvalitetsprodukter og en tydelig identitet (hvilket samtidig har givet en rigtig god turistmæssig kobling til et bæredygtighedsaspekt. Bornholmsk fødevarerproduktion har i de senere år fået opbygget et særdeles positivt image - en brandingværdi af en platform, der bygger på en kombination af et antal kvalitetsprodukter og en tydelig identitet (hvilket samtidig har givet en rigtig god turistmæssig synergi - folk er begyndt at rejse efter den gode madoplevelse på Bornholm). Øns ambition om at blive uafhængig af importeret energi, eller landbrugets interesse for at begrænse importeret proteinfoder vil kunne bidrage yderligere til fødevarerproduktionens brandingværdi. De offentlige institutioner på øen er i gang med en omstilling til økologi kombineret med øget anvendelse af lokale råvarer. På såvel infomødet som stormødet vedr. denne nye strategi						

er der udvist stor interesse for at styrke den økologiske omstilling. Såvel ø-produktion, økologisk produktion og øget lokal selvforsyning kan bidrage til en styrket cirkulær økonomi.

I relation til aktivitet 2 - Oplevelsesøkonomi:

Af bilag E fremgår at *Oplevelsesøkonomi* kan kategoriseres som en gren indenfor erhvervsøkonomien, der baserer sig på salg af oplevelser, enten direkte eller indirekte som en eller anden form for oplevelse tilknyttet salg af en vare eller serviceydelser, ofte relateret til turismeprodukter, men i stadigt højere grad som en del af produkter med identitet/storytelling.

LAG-Bornholm har igennem de seneste to strukturfundsperioder arbejdet særdeles målrettet med oplevelsesøkonomien særligt i tilknytning til kunsthåndværk og fødevarerproduktion. I optakten til den nye programperiode er der fra flere sider peget på de særlige turistrelaterede oplevelser indenfor en stigende outdoors- og eventsaktivitet. Der vurderes at være et stort potentiale for endnu mere succes såfremt de mange aktører samarbejder og tænker innovativt, - og der ligger også en interesse i at koble et tydeligere bæredygtighedsaspekt til disse aktiviteter. Projekter indenfor oplevelsesøkonomien tænkes tolket bredt, og således ikke begrænset af de ovenstående nævnte eksempler.

I relation til aktivitet 3 - Samarbejdsprojekter:

LAG-Bornholm har igennem de to foregående programperioder eksempelvis haft stor succes med at støtte netværksprojekter inden for kunsthåndværk, fødevarerudvikling og omstilling til vedvarende energi. Igennem mange år har Bornholm tradition for samarbejde med regionerne omkring Østersøen. Det nye Østersøprogram har bioøkonomi som centralt indsatsområde, og de første kontakter er etableret. Den bornholmske turistbranche er i gang med at opbygge et nyt nationalt netværk der skal samarbejde omkring østersøaktiviteter og herunder er eksempelvis outdoor et centralt emne.

Mål og aktiviteter, der forbedrer rammevilkårene for udvikling af landdistrikterne <i>Aktiviteterne skal relatere sig til følgende temaer:</i>	Totale investeringer		Antal projekter	Befolkning i landdistrikterne, der får fordel af aktiviteterne <i>Antal personer</i>
	Kroner	% <i>Andel af total</i>		
<ul style="list-style-type: none"> • Basale serviceydelser • Byfornyelse og bevarelse af kulturarven Mål: At der er skabt forbedrede rammebetingelser og øget livskvalitet gennem fokus på kultur, identitet og sociale mødesteder. Aktivitet 1: Projekter i relation til kultur, identitet og	6.000.000 kr.	24 %	8 pr. år	6.000

sociale mødesteder					
Aktivitet 2: Samarbejdsprojekter	800.000 kr.	3 %	0,5 pr. år	1.500	
Total	6.800.000 kr.	27 %	8,5 pr. år	7.500	

Bemærkninger:

I relation til aktivitet 1 – Kultur, identitet og sociale mødesteder:

Kultur og identitet handler bl.a. om, at vi har brug for at styrke vores selvfølelse som bornholmere. En lang række kulturelle events har igennem de senere år bidraget særdeles positivt til at sætte Bornholm på landkortet. *Sociale mødesteder* handler bl.a. om at udvikle/ styrke det nære samfund, øge tilflytning, ejerskab og tage sig af de sårbare grupper – og af hinanden. Under forberedelsen af indværende udviklingsstrategi var der fra starten tænkt i to fyrtårne, men et stormøde og to workshops senere, var alle enige om at samle indsatsen under den fælles overskrift. Dette tematiske indsatsområde giver rig mulighed for at knytte 'innovations-iværksættere' til opgaverne, og til at invitere lokale kunstnere og kunsthåndværkere ind i udviklingen af forslag til nye kulturelle tiltag som samtidig etableres i et socialt og kreativt møde og omdannelse af byens rum til gavn for fællesskabet. Igen vil der blive arbejdet målrettet for at styrke kontakten til de unge – inkl. de unge bosat udenfor Bornholm, men med stærke bånd til øen.

I relation til aktivitet 2 – Samarbejdsprojekter:

Kultur- og idrætsområdet er et af de traditionelle samarbejdsområder, hvor Bornholm igennem årene har været aktiv overfor f.eks. en lang række partnere omkring Østersøen. Især på ungdomsområdet ønskes dette samarbejde udvidet, og kan der findes koblinger mellem kulturelt og mere traditionelt iværksætteri, bliver det særligt interessant. De senere års nyere større events på øen: Folkemødet, Wonderfestiwall, Sol over Gudhjem m.fl. åbner for en række relativt stærke aktører, der vil kunne tage ansvar for projekter.

G. Andre planlagte mål og målsætninger

G.1.

Beskriv her eventuelle andre mål og målsætninger, som aktionsgruppen planlægger, men som ikke søges medfinansieret under Landdistriktsprogrammet

Ad G.1)

LEADER-metoden og LAG-arbejdet har været en fast bestanddel af det bornholmske landdistriktsudviklingsarbejde i mere end 20 år. I alle årene har LAG'en formået at bidrage konstruktivt og positivt til udvikling på øen, og har derved opnået en anerkendelse som en selvstændig og respekteret udviklingsenhed. Den særlige bornholmske fyrtårnsmodel, der har fungeret igennem de seneste to LEADER-perioder, vil blive fortsat. LAG-Bornholm agter at fortsætte denne selvstændige rolle ud fra en overbevisning om styrken ved den særlige LEADER-metode til lokalsamfundsdrevet lokal udvikling (CLLC – Community-led Local Development). Det territoriale udgangspunkt for det lokale partnerskab – den lokale aktionsgruppe – er hensynet til lokale behov og muligheder. Der arbejdes ud fra en integreret og tværsektoriel udviklingsstrategi, der omfatter innovative elementer i en lokal bornholmsk sammenhæng. LAG-Bornholm understøtter eller medvirker til at skabe netværk, og - hvor det er relevant - lægger op til et samarbejde med andre LAG'er.

H. Aktionsgruppens forvaltning af strategiens gennemførelse

H.1 *Beskriv hvordan der i gennemførelsen af udviklingsstrategien arbejdes med LEADER-principperne, og hvordan principperne kan forbedre mulighederne for at opfylde strategiens vision og mål (for mere om LEADER-principperne henvises til bilag):*

1. *Beskriv hvordan aktionsgruppen vil arbejde med netværk og klynger samt en helhedsorienteret tilgang til lokal udvikling, der integrerer forskellige sektorer og interessegrupper.*

Beskriv også hvordan de forskellige aktører inddrages:

- Foreningens medlemmer
- Lokale organisationer, foreninger, borgere og erhvervsliv
- kommune og region

Her kan overvejes informations- og debattmøder, projektbesøg/møder, brugen af sociale medier, brug af pressen, nyhedsbreve, hjemmesider, overvejelser om hvordan aktionsgruppen når de unge, og om der er tænkt på køn og alder i inddragelsen af de lokale aktører. Beskriv også eventuelle overvejelser om etablering af arbejdsgrupper og netværk blandt og på tværs af de forskellige grupper af lokale aktører, fx mellem sektorer og mellem erhverv og foreningsliv.

Her kan også tilkendes, hvordan aktionsgruppen påtænker at deltage i regionale eller internationale samarbejdsaktiviteter- og projekter.

2. *Beskriv hvordan der arbejdes med innovation*

Innovation skal ses i en lokal sammenhæng, og kan defineres som nye aktiviteter, der ikke har været gennemført før i det pågældende lokalområde gennem anvendelse af ny viden eller anvendelse af kendt viden på nye måder.

Resultatet af processen kan være nye produkter i form af serviceydelser, nye erhvervs tiltag eller nye processer i form af teknologiske eller organisatoriske nyskabelser. Innovation skal således forstås bredt, hvor det er den lokale nyhedsværdi, der er afgørende.

Der lægges endvidere vægt på muligheden for overførsel af innovation såvel ind som ud af aktionsgruppens område.

Ad H.1.1)

Den nyetablerede forening LAG-Bornholm 2014-2020 vil især i den kommende opstartsperiode

arbejde for at få flere medlemmer. Målet er inden udgangen af 2014 at nå 100 medlemmer og i løbet af det kommende år at få min. 50% flere medlemmer, så vi når 150 registrerede medlemmer inden udgangen af 2015. Foreningen anser det for at være vigtigt at nå en kritisk masse, der kan legitimere indsatsen samtidig med, at den kan kaldes repræsentativ for øens befolkning. Målet er, at medlemmerne repræsenterer flest mulige foreninger, der er med til at sikre den størst mulige spredning af nyhedsinformation.

Foreningens medlemmer vil løbende blive holdt orienteret via nyhedsbreve udsendt pr. direkte mail og via sociale medier som f.eks. facebook. Den årlige generalforsamling vil fungere som et statusmøde og samtidig være et debatforum når eventuelle justeringer af udviklingsstrategien måtte komme på tale..

LAG-Bornholm vil naturligvis også sikre en formidlingsindsats via en hjemmeside. Enten kommer dette til at ske via egen hjemmeside, eller via den fælles hjemmeside som MBBL forventes at tilbyde.

LAG-koordinatoren indgår naturligt i det bornholmske erhvervsfremmesystem (som det har været tilfældet i de foregående LAG-perioder), for derved at sikre en koordinering af indsatsen. Den politiske udpegning af to repræsentanter for kommunalbestyrelsen samt én repræsentant for Bornholms Vækstforum er ligeledes med til at sikre, at der er overensstemmelse mellem LAG'ens indsats og de kommunale og erhvervsstrategiske interesser.

I etableringsfasen er der talt en del om behovet for tematiske udviklingsforløb relateret til LAG-Bornholms udpegede fyrtårne. Med de nye tematiske indsatsområder kombineret med det øgede fokus på jobskabende initiativer, vil der være behov for at invitere kommende projektholdere til at gennemgå planlagte udviklingsforløb i tæt samarbejde med LAG-koordinatoren. Derved kan LAG'en bidrage til en prækvalificerende kvalitetssikring af ansøgninger, der er i støbeskeen.

Ad H.1.2)

Innovation er et af grundbegreberne i LEADER-metoden og er et særdeles interessant og til tider vanskeligt begreb at forholde sig til.

Et af kriterierne for vores vurdering af projektforslag vil være, i hvor stor udstrækning forslagene vil indeholde innovative elementer – det være sig f.eks. brug af ny teknologi, ny brug af eksisterende ressourcer eller inddragelse af borgerne via nye metoder, processer eller lign.

LAG-Bornholm vil proaktivt opfordre til, at man indtænker innovation og vil ligeledes via projektparring opfordre til samarbejde for at opspore relevant innovation fra andre LAG områder. LAG-Bornholm har gode erfaringer med netop denne metodiske tilgang. Mange af de mindre virksomheder, der er en målgruppe for en LAG-indsats, har lokalområdet som det væsentligste marked i en indledende fase. Dette gælder ikke kun på Bornholm, men er typisk for mange LAG-områder. Et virksomhedssamarbejde på tværs af LAG'er foregår derfor ofte ganske åbent, idet disse mindre virksomheder ikke ser hinanden som konkurrenter, men mere som kollegaer, der kan drage nytte af at udveksle erfaringer.

H. 2 Aktionsgruppens organisering, beslutnings- og evalueringsprocedurer

Redegør for hvordan aktionsgruppen planlægger at gennemføre strategien ved brug af følgende punkter (aktionsgruppen kan tilføje yderligere punkter):

- Gennemførelse af bestyrelsesmøder
- Jobbeskrivelse for koordinator, ansættelsesforhold og bestyrelsens arbejdsgiverfunktion over for koordinator.
- Procedure for administration af driftsmidlerne og af projektmidlerne. Procedure der sikrer habilitet i bestyrelsen og koordinatorens arbejde
- Sikring af gennemsigtighed ved de valgte prioriteringskriterier og pointsystemer til brug ved vurdering af indkomne projektansøgninger.
- Sammenhæng til kommuners og regions udviklingsplaner og tiltag.
- Procedure for den løbende overvågning og evaluering af udviklingsstrategiens gennemførelse.
- Hvordan bestyrelsen løbende vil sikre den nødvendige viden og kompetencer.

Ad H.2)

a) Gennemførelse af bestyrelsesmøder:

LAG-Bornholm agter at gennemføre min. 4 årlige bestyrelsesmøder, og dermed også 4 mulige ansøgningsrunder. Dertil kan komme tematiske eller ekstraordinære møder efter behov.

b) Jobbeskrivelse for koordinator, ansættelsesforhold og bestyrelsens arbejdsgiverfunktion over for koordinator.

Det er LAG-Bornholms ambition at ansætte en fuldtids koordinator med et ansættelsesforhold i henhold til funktionærloven. Koordinator skal være i stand til at agere proaktivt opsøgende i forhold til sikring af de tematiske rigtige ansøgninger. Koordinatoren skal sikre, at den særlige LEADER-metode, der igennem årene har vist gode resultater, fastholdes. LEADER-metodens 7 grundbegreber (territoriant udgangspunkt, partnerskab, bottom up, samarbejde, netværk, tværsektorielt og innovativt) vil fortsat være grundstenene i LAG-Bornholms arbejde.

Bestyrelsen vil udarbejde en mere præcis jobbeskrivelse forud for en ansættelse, der forventes at kunne ske pr. 1. jan. 2015.

c) Procedure for administration af driftsmidlerne og af projektmidlerne. Procedure der sikrer habilitet i bestyrelsen og koordinatorens arbejde

LAG-Bornholm agter at indgå en administrationsaftale med Bornholms Regionskommune, der sikrer den nødvendige likviditet til driften af sekretariat. Sekretariatet har over for bestyrelsen ansvaret for at overholde det vedtagne driftsbudget, og herunder ansvaret for at sikre, at administrationsudgifterne holder sig inden for de af MBBL udstukne rammer. Det er ligeledes sekretariatets opgave at holde styr på afløb af de til enhver tid værende disponible projektmidler, således at bestyrelsens prioriteringer kan ske på et fuldt oplyst grundlag. Gældende habilitetsregler vil naturligvis blive overholdt. Bornholm er en lille ø, hvor mange kender mange, og derfor vil der være særlig opmærksomhed over for mulige relationer mellem bestyrelsesmedlemmer og projektansøgere.

d) Sikring af gennemsigtighed ved de valgte prioriteringskriterier og pointsystemer til brug ved vurdering af indkomne projektansøgninger.

Det forventes, at MBBL udstyrer samtlige LAG'er i Danmark med det nødvendige elektroniske redskab i skemaform, som danner baggrund for koordinators indstillingsarbejde. Sammen med det elektroniske indstillingsskema forventes en manual, der forklarer prioriteringsskemaets opbygning og funktion. Til brug for bestyrelsens indsigt forventer LAG-Bornholm, at alle bestyrelsesmedlemmer tildeles en læseadgang,

således at bestyrelsesmedlemmerne kan se koordinators indstilling til de enkelte projekter. Disse indstillinger vil være til diskussion ved samtlige projektansøgningers behandling. Alle bestyrelsesmedlemmer forventes at gennemgå et kursus i anvendelsen af prioriteringsskemaet, således at alle vil være dus med systemet. Især i opstartsfasen vil der være behov for en grundig gennemgang af de kriterier og metoder, der skal ligge til grund for vurderingerne. Herunder også med henblik på en vurdering af, om det er de rigtige kriterier og metoder LAG'en selv har bidraget med.

e) Sammenhæng til kommuners og regions udviklingsplaner og tiltag.

I såvel planlægningsfasen som under hele planperioden foregår der et løbende koordineringsarbejde. LAG'ens udviklingsstrategi er sendt i høring hos såvel Bornholms Regionskommune som ved Bornholms Vækstforum for at sikre en overensstemmelse med Bornholms Udviklingsplan/-strategi samt Vækstforums Erhvervsudviklingsstrategi. Bornholms Regionskommunen udarbejder løbende strategier på en række forskellige områder, der berører LAG-Bornholms prioriterede indsatsområder. Der har været tradition for, at LAG-koordinatoren indgår i et løbende koordinerende arbejde via f.eks. sin deltagelse i samordningsgruppen for alle erhvervsfremmeaktører på Bornholm, i Vækstforums udvidede kontakt- og sekretariatsforum samt i kommunens grønne råd (Agenda 21). Denne koordinerende indsats forventes at fortsætte.

f) Procedure for den løbende overvågning og evaluering af udviklingsstrategiens gennemførelse.

LAG Bornholm vil udarbejde en sammenhængende plan for overvågning og evaluering af udviklingsstrategiens gennemførelse. Denne plan forudser overvågning på tre niveauer:

- Aktiviteter
- Produkter
- Resultater

På aktivitetsniveauet vil LAG Bornholm etablere en specifik handlingsplan, når nærværende oplæg til strategi er godkendt. Denne handlingsplan vil være i form af et skema, der enkelt og visuelt gengiver planlagte aktiviteter i forhold til en kalender. LAG koordinatoren vil aflægge rapport over aktiviteternes fremdrift ved alle bestyrelsesmøder og på de årlige generalforsamlinger.

På produktniveauet vil LAG Bornholm overvåge, hvorvidt de af LAG- Bornholm støttede projekter har leveret de konkrete outputs, der var stillet i udsigt i projektansøgningen. Til dette formål vil alle projekter, der har opnået støtte, blive samlet i en overordnet produkt-overvågningsplan. LAG-koordinatoren vil løbende opdatere denne overvågningsplan på baggrund af den information, de enkelte projektrapporter vil indeholde. Endvidere vil LAG-koordinatoren og - vis dette er ønsket - medlemmer af bestyrelsen besøge konkrete projekter for at verificere de indsendte projektrapporter og for at danne sig et eget indtryk.

På resultatniveauet har LAG Bornholm opstillet en resultatramme, der beskriver målsætningerne for nærværende strategi (se skema ovenfor under Ad F.2). For hvert mål er der anført konkrete indikatorer samt kilder til information om udviklingen af de enkelte indikatorer. I år 1 efter godkendelsen af nærværende strategi vil LAG Bornholm etablere en 'baseline' ud fra hvilken udviklingen i projektræsultater vil blive målt.

Endelig vil LAG Bornholm gennemføre en evaluering af sit arbejde i år 6 (2020). Denne

evaluering vil tage stilling til de etablerede DAC/OECD evalueringskriterier, der omfatter relevans og kohærens, efficiens, effektivitet, resultater samt bæredygtighed. I forbindelse med forberedelsen af denne evaluering vil der blive gennemført forskellige undersøgelser, som er nævnt i resultatrammen ovenfor under Ad F.2) (Informationskilde).

g) Hvordan bestyrelsen løbende vil sikre den nødvendige viden og kompetencer.

Den valgte bestyrelse tegner et bredt og kompetent vidensgrundlag i henhold til indeværende udviklingsstrategi. Såfremt der måtte opstå situationer, hvor bestyrelsen føler, at den mangler viden eller kompetencer i arbejdet med at sikre fremdriften af LAG'ens strategiarbejde, vil der blive planlagt aktioner til styrkelse af den manglende viden og kompetence.

I. Finansiering af strategien og tidsplan

I.1. Finansiering og tidsplan

Anfør beløb og fordeling mellem drifts- og projektmidler fra Landdistriktsprogrammet i perioden 2015-2020.

Opstil budget for driftsmidlerne (bestyrelsesmøder, koordinator, kompetenceudvikling af bestyrelse og koordinator, informationsaktiviteter, mm.)
Opstil budget for projektstøttemidlerne i forhold til fordeling imellem de opstillede mål, jf. tabel ovenfor.

Andelen til drift og administration, herunder til aflønning af faglig og administrativ koordinator, må højst udgøre 20 % af aktionsgruppens samlede årlige budgetramme til projekter og administration.

Beskriv hvilke overvejelser og konkrete muligheder, der er i lokalområdet for yderligere finansiering af strategiens gennemførelse og medfinansiering af projekter.

Anfør en tidsplan for strategiens forventede gennemførelse i perioden 2015 – 2020.

Ad I.1)

Se vedhæftede driftsbudget for sekretariatsdrift og budget for projektmidler i perioden 2015-2020.

Særligt om finansiering

Ud over de driftsmidler, der stilles til rådighed for LAG-Bornholms arbejde i perioden, vil der løbende blive arbejdet med matchende og supplerende fondsmuligheder.

LAG-Bornholm har – i tæt samarbejde med det lokale Europe Direct-kontor og Bornholms Vækstforum – igennem de sidste mange år afholdt årlige fondsmesser. Her har en lang række forskellige fonde (lokale, nationale og internationalt orienterede) været inviteret til at informere om deres indsatser og mål, for dels at synliggøre de muligheder, der har været og dels for at skærpe interessen for og indsigten i fondsmulighederne for de potentielle ansøgere. Dette arbejde og samarbejde forventes at forsætte i den nye programperiode.

Derudover findes der en række lokale samfinansieringsmuligheder afhængigt af projektansøgningernes karakter. Bornholms Regionskommune og Bornholms Vækstforum råder over de regionale erhvervsudviklingsmidler, der vil kunne søges til projekter, hvor LAG'ens og Bornholms Vækstforums strategier stemmer overens med projektets mål. Til private virksomheders projekter er der – ud over ansøgers eget bidrag – særlige lånemuligheder ved Bornholms Erhvervsfond samt diverse nationale investerings- og innovationsstøtteordninger.

LAG-Bornholm vil også arbejde med fremme af alternative finansieringsformer som f.eks. crowdfunding, lige som mulige matchmaking - arrangementer overvejes. Øens demografi viser en overvægt af indbyggere i alderen 50+. Det kan betragtes som en svaghed, men omvendt er mange i 50+ alderen i besiddelse af frie resurser - af såvel menneskelig som af økonomisk karakter - og det kan i denne forbindelse være af stor værdi.

Særligt i relation til samarbejdsprojekter med andre LAG'er og/eller områder har Bornholm en mangeårig tradition for internationalt samarbejde. Der skal blandt andet peges på *4-hjørner samarbejdet* (Bornholm, Skåne, Rügen og Swinoujście), *B-7* (Østersøens 7 største øer) og *Euroregions Baltic*. Det nye Østersøprogram: *Baltic Sea Region Programme 2014-2020*, åbner også op for indsatser, der matcher fint med LAG-Bornholms, især de, der er relateret til temaet Bioøkonomi. Bornholms turisme har for nyligt indgået et strategisk udviklingssamarbejde med Videncenter for kystturisme, og i regi af dette samarbejde vil der relativt nemt kunne etableres kontakt og netværk som basis for udvikling af et samarbejde omkring projekter inden for oplevelsesøkonomi, herunder specielt outdoorturisme.

Tidsplan:

Iflg. de foreløbige udmeldinger fra MBBL vedr. afløb af LAG-midlerne bliver der krav om, at den årligt tildelte ramme skal afvikles inden for tildelingsåret. Det betyder, at LAG-bestyrelsen naturligvis vil gøre alt for at sikre en effektiv information om de LAG midler, der årligt stilles til rådighed, samt sikre en effektiv sagsbehandling ved eksempelvis at gennemføre grundige kvalitetstjek af alt ansøgningsmateriale. Da LAG-Bornholm ikke kender beløbsrammen for overslagsårene er det ikke muligt at være mere specifik, men planen er, at der hvert år - især i første halvår - vil ske en forstærket indsats for at sikre fuld udnyttelse af investeringsrammen.

Såfremt der måtte opstå problemer med udnyttelsen af den årlige investeringsramme, vil LAG'ens udviklingsstrategi blive taget op til genovervejelse med henblik på en evt. revurdering af den fokuserede indsats.

J. Prioriteringskriterier for udvælgelse af ansøgninger til tilskud

J.1.

Prioriteringen af projekter, som LAG'en ønsker at indstille til tilsagn, skal kunne dokumenteres på et objektivt og systematisk grundlag. Til formålet har Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter defineret 8 projektprioriteringskriterier, som skal indgå i prioriteringen af alle ansøgte projekter. Disse kriterier skal således indgå i strategien:

1. Projektbeskrivelse
2. Synlighed
3. Relevans
4. Lokal forankring
5. Samarbejde
6. Innovation
7. Udbytte (Økonomiske effekter, Miljømæssige effekter, Klimaeffekter, Sociale effekter og Kulturelle effekter)
8. Bæredygtighed

Listen af kriterier er ikke prioriteret. Der kan ikke ændres i disse standardkriterier, *men aktionsgruppen kan tilføje sine egne kriterier under de enkelte punkter.*

Der bør dog kun tilføjes flere kriterier eller uddybende kriterier hvis det er nødvendigt for at dække de mål, indsatsområder og prioriteter, som aktionsgruppen vil arbejde efter i udviklingsstrategien.

For eksempel:

Under punkt 2 om synlighed kan tilføjes; projektets synlige effekt og værdi som demonstration og inspiration for andre

Under punkt 5 om samarbejde kan tilføjes; samarbejde mellem øsamfund.

Under punkt 7 om udbytte kan tilføjes; bevaring og udnyttelse af området kulturhistoriske værdier

Kriterierne vil senere blive udmøntet i et pointsystem, som er under udvikling. Aktionsgrupperne vil derfor senere skulle arbejdes videre med de kriterier, som anføres i strategien.

Ad J.1)

Ud over de ovennævnte 8 kriterier, som MBBL har opstillet, agter LAG-Bornholm på forsøgsbasis at tilføje yderligere 5 kriterier:

- Grøn bæredygtig ø
- CSR – social ansvarlighed
- Unge
- Bidrag til styrkelse af forholdet mellem Bornholm og omverdenen
- Iværksætter

Formålet med at tilføje disse ekstra 5 kriterier er, at målrette vurderingen af LAG-Bornholms indsats i forhold til de opstillede fyrtårne. Forud for indkaldelse af projekter vil der blive gjort opmærksom på, at projekter med fokus på ovenstående kriterier kommer til at stå stærkere i forhold til projektforslag uden eller med et begrænset fokus på ovennævnte kriterier.

I relation til de 8 andre nævnte kriterier vil der blive arbejdet med underpunkter, der knytter sig til LAG-Bornholms fyrtårnsstrategi. Under projektbeskrivelsen vil der f.eks. være krav om, at ansøgte projekter skal udvise en høj grad af relevans for i det mindste et af LAG'ens tre prioriterede indsatsområder (Bioøkonomi, Oplevelsesøkonomi, Kultur, identitet og sociale mødesteder).

K. Bemærkninger og eventuelle andre overvejelser, aktionsgruppen har gjort sig

K.1. Eventuelle bemærkninger og overvejelser

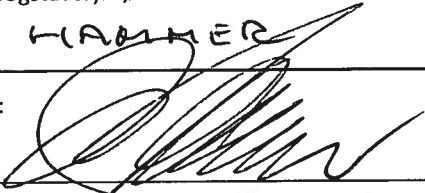
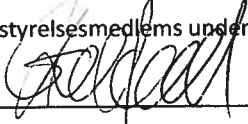
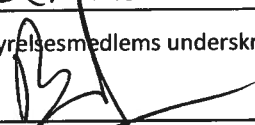
Ad K.1)

NB: Det forventes, at MBBL via Netværkcenteret sikrer, at koordinatorene bliver klædt på til opgaven og at der er rum til en løbende dialog om aktuelle udfordringer. Det skal samtidig henstilles, at der i indeværende LAG periode ikke udmeldes ændringer til krav og dokumentation med tilbagevirkende kraft men at det sikres, at nødvendige ændringer til krav og dokumentation, der afføder en tilpasning af ansøgningsmaterialet og vejledninger, udmeldes i tilpas god tid inden ændringerne træder i kraft.

LAG-Bornholm afventer med spænding det elektroniske prioriteringsskema og ser frem til at kunne bruge dette med henblik på at kvalificere indstillingsarbejdet.

L. Underskrifter

(skal underskrives af ansøger/formanden og 2 bestyrelsesmedlemmer i forening - tegningsret)

Dato: 28/11-2014	Formandens navn (blokbogstaver): JØRGEN HAMMER JØRGEN HAMMER
	Formandens underskrift:
	Jeg erklærer, at de afgivne oplysninger ovenfor er korrekte, og at jeg ikke har modtaget andre EU-tilskud til projektet og at jeg ikke har fortiet oplysninger af betydning for sagens afgørelse.
Dato: 28/11-2014	Bestyrelsesmedlems navn (blokbogstaver): SIGNE KOEFOED
	Bestyrelsesmedlems underskrift:
	Jeg erklærer, at de afgivne oplysninger ovenfor er korrekte, og at jeg ikke har modtaget andre EU-tilskud til projektet og at jeg ikke har fortiet oplysninger af betydning for sagens afgørelse.
Dato: 28/11-2014	Bestyrelsesmedlems navn (blokbogstaver): BENTE JOHANSEN
	Bestyrelsesmedlems underskrift:
	Jeg erklærer, at de afgivne oplysninger ovenfor er korrekte, og at jeg ikke har modtaget andre EU-tilskud til projektet og at jeg ikke har fortiet oplysninger af betydning for sagens afgørelse.

Bilag

LEADER-principperne

Det overordnede formål med LEADER-metoden er at sikre en høj grad af lokal borgerinddragelse og -indflydelse på udviklingen. Desuden er målet at skabe sammenhæng mellem de mange lokale udviklingstiltag og overføre viden og erfaringer fra landdistrikt til landdistrikt. Og hvordan gør man så det?

LEADER-metoden bygger på syv principper, som til sammen kan skabe landdistriktsudvikling med lokal forankring og udblik til omverdenen. Der er således ikke tale om krav, men principper som der skal tages hensyn til ved prioritering af et projekt.

Lokale partnerskaber er selve kernen i LEADER-metoden. Første skridt i arbejdet med LEADER-metoden er derfor at etablere et partnerskab af lokale aktører – en lokal aktionsgruppe – der samler repræsentanter for myndigheder, erhvervsliv og civilsamfund. Grundtanken er, at landdistrikternes udfordringer bedst løses gennem forpligtende samarbejde på tværs af den offentlige, private og frivillige sektor til gavn for lokalsamfundet.

Områdebaseret tilgang – betyder, at aktionsgruppen skal udarbejde en lokal udviklingsstrategi med udgangspunkt i områdets specifikke situation, udfordringer og behov. Ethvert geografisk område har sociale, kulturelle, eller naturmæssige ressourcer, der kan inddrages i denne udviklingsproces.

Bottom up-tilgang – betyder, at der skal opmuntres til nærdemokrati, så ideer og beslutninger kommer "nedefra" de egentlige landdistriktsaktører og formidles "op" til de besluttende myndigheder. Den lokale aktionsgruppe er i sig selv et udtryk for en bottom up-tilgang, og det er aktionsgruppens opgave at arbejde for, at den lokale befolkning bliver inddraget i beslutninger af betydning for deres område. Det kan ske ved at inddrage borgerne, foreningslivet og erhvervsrepræsentanter i strategiarbejdet eller ved forberedelse og gennemførelse af projekter, der bidrager til udviklingen af lokalområdet. Hermed sikres opbakning såvel fra vigtige lokale aktører som borgernes medejerskab til beslutningerne, og gør beslutningerne mere levedygtige.

Tværasektoriel tilgang - en tværasektoriel og integreret tilgang betyder, at den lokale aktionsgruppes strategi og projekterne, som gruppen støtter, er koordineret og tænkt sammen som en helhed.

Netværksamarbejde mellem lokale aktionsgrupper (og evt. andre aktører). Her lægges vægt på, at aktionsgrupperne udveksler informationer, erfaringer og initiativer vedrørende landdistriktsudvikling. Der kan både være tale om lokale, regionale, nationale og transnationale netværk.

Innovative strategier – betyder at aktionsgruppen og de lokale projektholdere skal være åbne overfor nye ideer, processer og samarbejdsrelationer og skal kunne inspirere andre, og projekterne skal danne model til efterfølgelse. Det kan eksempelvis være projekter, der udnytter lokale ressourcer på en ny måde, eller udvikler nye produkter, processer, organisationsformer m.v.

Samarbejdsprojekter – indebærer, at flere aktionsgrupper går sammen om at forberede og gennemføre et projekt. Det kan være aktionsgrupper fra nabokommuner, aktionsgrupper fra forskellige egne af landet eller fra andre lande. Også her er hensigten, at aktionsgrupperne kan udveksle inspiration og erfaring, så viden om landdistriktsudvikling overføres mellem forskellige områder og komme et større område til gode.

SWOT analysen

SWOT analysen er benyttet som analysemetode i Landdistriktsprogrammet 2014 – 2020. Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter ønsker at samme metode benyttes i aktionsgruppernes Udviklingsstrategier.

En SWOT-analyse tager udgangspunkt i beskrivelse af områdets:

S	–	<i>Strengths</i>	–	Styrker
W	–	<i>Weaknesses</i>	–	Svagheder
O	–	<i>Opportunities</i>	–	Muligheder
T	–	<i>Threats</i>	–	Trusler

Analysen gennemføres inden for følgende områder:

1. Infrastruktur (trafikforhold, uddannelses- og sundhedsforhold, energiforsyning).
2. Natur, inkl. udnyttelse/benyttelse.
3. Eventuelle særlige miljømæssige forhold
4. Erhvervsstruktur – små, store virksomheder, iværksættere, arbejdspladsproblematik.
5. Områdets befolkning: Befolkningssammensætning (alder, køn), erhvervsammensætning, tilflytning/raflytningsmønstre, mm. Opgiv områdets samlede areal og befolkningstal samt tæthed (areal divideret med antal = tæthed).
6. Kulturelle forhold – beskriv forhold/kendetegn for området.

Analysen skal hjælpe til at pege på, hvor der allerede er styrker, som evt. kan udbygges eller inddrages og svagheder, som evt. kan afhjælpes eller som man i det mindste skal være opmærksom på. Derudover hvilke muligheder, der er i området, som strategien/projekterne fx kan bygge på og endelig hvilke trusler, der er på forskellige områder, der skal tages højde for enten i strategien eller i projekterne.

I analysen kan indarbejdes hvilke stedbundne potentialer og ressourcer, der er i lokalområdet – og som det udviklingsmæssigt vil være hensigtsmæssigt at udvikle yderligere.